

Maksa Gyula

Irodalom, képregény, médiaoktatás

Az irodalomként értett képregény

Az irodalmi tudat kortárs alakulásának egyik érdekes fejleménye a grafikus irodalmiságra tett reflexió, a grafikus irodalomként értett képregényről való gondolkodás. Úgy tűnik, írók és olvasók szellemi közössége képregények, illetve grafikus regények közvetítésével is létrejön. Újabban a képregény irodalmi megközelítését nemcsak a magyar nyelvű irodalmi és irodalomtudományi folyóiratok képregényekre és képregénykritikákra való nyitottsága segíti elő, hanem például az is, hogy a tudományos méréseken legjobban teljesítő nemzetközi képregénytudományi folyóiratok is az „irodalom és irodalomelmélet” kategóriájában jelennek meg.¹

Mindez nem előzmény nélküli. A képregényt – legalábbis azokat a képszovegeket, amelyeket ma „képregénynek” tartunk – lassan immár két évszázada szokás irodalomnak is tekinteni: hol a „magas” vagy „elit” irodalmi intézményrendszer, a szűkebb értelemben vett irodalmi intézményrendszer határvidékén, margóján lévő „parairodalomnak”, hol inkább grafikus vagy „rajzolt” irodalomnak.² Mindenesetre a képregény, pontosabban annak frankofón kulturális változata, a bande dessinée feltalálójának tartott Rodolphe Töpffer (aki műveit Johann Wolfgang Goethe, az egyik első képregénykedvelő biztatására is készítette) irodalomnak tekintette alkotásait, egyúttal ő írta az első képregényelméleti munkát.³ A genfi irodalom- és retorikatanár lenyomatokból, metszetekből álló irodalomként (littérature en estampes) határozta meg albumjait. Az egyik, 1837-es album előszavában írja, hogy egy-két sor kísérszóveggel ellátott, egy sorba rendezett, vonalas rajzokból álló, „vegyes természetű” könyvről van szó. A nem rajzolt irodalomtól való elválasztásként érthető, hogy fölhívja a figyelmet arra, bár „a rajzoknak a szöveg nélkül csak

1 A Scimago Journal Rankings szerint ilyen folyóirat a Journal of Graphic Novels and Comics, a Comics Grid és Studies in Comics.

2 Harry MORGAN, *Principes des littératures dessinées*, Angoulême, Éditions de l'An 2, 2003.

3 Rodolphe TÖPFFER, *Essai de physiognomonie* = Thierry GROENSTEEN – Benoît PEETERS, *Töpffer. L'invention de la bande dessinée*, Hermann, Paris, 1994, 185–225.

homályos jelentésük lenne, a szöveg a rajzok nélkül nem jelentene semmit”⁴

A grafikus irodalmisággal kapcsolatos kortárs diskurzus egyúttal a „világirodalom” fogalmának újragondolását is magával hozta. Először a global manga studies tapasztalata⁵ révén, transznacionális, transzkulturális komparatív perspektívában jelent meg az a grafikus „világirodalomról” szóló koncepció, amelyet később elsősorban grafikus regényekre vonatkoztattak.⁶

A grafikus világirodalmiságban való részvétel eszerint a transznacionális, transzkulturális, globális kulturális cserefolyamatokban betöltött szerep által mutatkozik meg. Mivel a világirodalom koncepciójának összekapcsolása a képregénymédiával újabban elsősorban a grafikus regény egyre hangsúlyosabb térnyerésének köszönhetően vetődik fel, különösen a lokális tapasztalatok transznacionális, globális közvetítésére alkalmas (al)műfajok, például az európai képregénykultúrák jelentős részében is sikeres képregényriportok, expat képregények, útirajzok és önéletrajzolások vonatkozásában, így az irodalomtudományos megközelítésmód komparatiztikai szemléletű aktivizálódását tapasztalhatjuk.⁷

Képregények az irodalomórán

A képregények oktatásban való használatának előnyeiről kiterjedt szakirodalom szól, különösen a 2010-es évektől élénkül meg az ilyen irányú érdeklődés a nemzetközi és a magyar nyelvű tudományosságban is. A nyelvtanulás megkönnyítésétől a kreatív gondolkodás

4 „Les dessins, sans ce texte, n’auraient qu’une signification obscure; le texte, sans les dessins, ne signifierait rien.” Idézi Thierry GROENSTEEN – Benoît PEETERS, *Töpffer. L’invention de la bande dessinée*, Hermann, Paris, 1994, 161.

5 *Comics Worlds and the World of Comics. Towards Scholarship on a Global Scale*, szerk. Jaqueline BERNDT, International Manga Research Center, Kyoto Seika University, Kyoto, 2010.

6 David M. BALL, *World Literature = The Cambridge History of the Graphic Novel*, szerk. Jan BAETENS – Hugo FREY – Stephen E. TABACHNICK, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, 591–608; *Graphic Novels and Comics as World Literature*, szerk. James HODAPP, Bloomsbury Academic, New York, 2022; Martha KUHLMAN – José ALANIZ, *Comics of the New Europe: Reflections and Intersections*, Leuven University Press, Leuven, 2020; Monika SCHMITZ-EMANS, *Graphic Narrative as World Literature = From Comic Strips to Graphic Novels*, szerk. Daniel STEIN – Jan-Noël THON, De Gruyter, Berlin–Boston, 2013, 385–406.

7 Például Jan BAETENS – Hugo FREY – Stephen E. TABACHNICK, Cambridge University Press, Cambridge, 2018; *Graphic Novels and Comics as World Literature, I. m.*

fejlesztéséig számos lehetőséget kínálnak a képregények.⁸ Schlichter-Takács Anett és Csimáné Pozsegovics Beáta kutatásai szerint a közoktatásban a képregények és a képregényalapú mediális közegek használatának a négy jellemző típusa a következő: „Jellemző a már (1) kész képregények bevonása a tanítási-tanulási folyamatba. Népszerűek az (2) ún. oktatási célú képregények, ismeretterjesztő képregények, képregénytankönyvek. Felhasználásuk harmadik és negyedik módja a (3) pedagógusok, illetve (4) a tanulók által készített képregényes formák, képes vázlatok, melyek elkészítéséhez ma már számos képregénykészítő weboldal, ingyenes szerkesztőprogram vagy komolyabb szoftver áll rendelkezésre.”⁹

Ami a magyar nyelv- és irodalomtankönyveket illeti, a tágabb értelemben vett képregényszerű elbeszélések használata legalább az 1970-es évekig vezethető vissza, és manapság különösen az alsó tagozaton elterjedt.¹⁰ Ami az általános és középiskolai irodalomórai használatukat illeti, a magyar képregényes hagyományokra tekintve először különösen a Kádár-korban, 1957 és 1989 között meghatározó irodalmi adaptációs műfaj nyújtotta lehetőségek vetődhetnek fel. Tanulmányában Bárdos Dóra ezek közül számos olyan lehetőséget említ, amely túlmutat a kötelező olvasmányok, különösen a nagyregények narratív tartalmának rövid összefoglalásán. A kooperációs tanulás és a projektmódszer elemeivé tehető játékokról van szó, amelyekben a színezésnek, a képregénykockák sorrendbe állításának, az eredeti szövegből vett idézetek és a képregény megfeleltethető panelei párosításának, képregény-szövegírásnak vagy éppen az élőképnek, tanítási drámának is szerepe lehet.¹¹ A szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy „ha tudatosítjuk magunkban és a tanulóknak is, hogy a jó adaptációs képregény nem a cselekmény összefoglalása, hanem egy művészi adaptáció, nem az eredeti mű zanzája, hanem egy másik

8 Néhány évvel ezelőtti összefoglalását kínálja a kérdéskörnek SCHLICHTER-TAKÁCS Anett – CSIMÁNÉ POZSEGOVICS Beáta, *A képregény használata az alapfokú oktatásban*, Anyanyelvi Kultúráközvetítés 2022/2., 69–81; illetve DOMOKOS Áron – MOLNÁR Gábor, *Az ügynök: Harari, avagy hogyan (ne) tanítsunk történelmet képregénnyel*, Anyanyelvi Kultúráközvetítés 2022/2., 49–68.

9 SCHLICHTER-TAKÁCS Anett – CSIMÁNÉ POZSEGOVICS Beáta, *Képregények, képregényalapú mediátikus közegek az általános iskolai magyar nyelv és irodalom tankönyvekben*, Magyar Nyelvőr 2024/2., 499.

10 Uo., 501–512.

11 BÁRDOS DÓRA, *Hány éves volt Baradlayné? A magyar adaptációs képregény feldolgozási lehetőségei az irodalomórán = Élményközpontú nyelv- és irodalomoktatás*, szerk. LIPÓCZI-CSABAI Sarolta, Neumann János Egyetem, Kecskemét, 2020, 184–187.

önálló műalkotás, s ebben az értelemben igyekszünk vele élményt átadni a tanórákon, sokkal jobb eredményekre juthatunk”.¹² Ezt továbbgondolva viszont az adaptációs képregény önálló műalkotásként kezelése „az interkulturális nevelés, a művészeti nevelés és a média-tudatosság szempontjából is fontos”.¹³ Annál is inkább így van ez, mert – ahogyan Vincze Ferenc az adaptációkat érintő német és amerikai szakirodalmi megközelítéseket figyelembe véve fogalmaz – „e médiumváltás kapcsán nem az elsődlegesség-másodlagosság viszonylatában keletkeznek az értelmezések, hanem áthelyeződik a hangsúly más, alapvetően a képregény médiuma előhívta és felvetette dilemmákra”.¹⁴ A képregényekkel való vagy képregényeken keresztüli tanítás így részben képregényekről szóló tanítássá válhat, mint ahogy jó eséllyel a képregényalkotás révén történő tanítás mellett megjelenhet a képregényalkotás tanítása „mint a gondolkodás- és tanulásfejlesztés eszköze”.¹⁵

Úgy tűnik, hogy már az adaptációs képregények irodalomórai használata is elvezet a médiatudatosság és a médiaműveltség fejlesztésének kérdésköréhez, amelytől általában is a grafikus irodalom, illetve a képregénymédia oktatási programokba és gyakorlatba való beemelése esetén sem érdemes eltekinteni. Ezen a ponton célszerű néhány szót szólni az egyetemi képregényoktatás tapasztalatairól, és felvetni ezen tapasztalatok közoktatási hasznosíthatóságának lehetőségét.

Képregényoktatási tapasztalatok

A képregények vizsgálatának és használatának az irodalomértési hagyományoktól részben eltérő módjait érzékelhetjük akkor, amikor az kilencedik művészetként (általában a hetedikkel, a filmművészettel összehasonlítva),¹⁶ sajátos nyelvként,¹⁷ (jel)rendszerként jelenik

12 Uo., 184.

13 Uo., 186.

14 VINCZE Ferenc, *Egy képregény-adaptáció kiadástörténete. Az előretolt helyőrségről = Képregénytörténetek. Történeti és elméleti közelítése egy médiumhoz*, Ráció – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2022, 159.

15 DOMOKOS–MOLNÁR, I. m., 57.

16 Thierry GROENSTEEN, *Du 7e au 9e art: l'inventaire des singularités*, CinémaAction 1990/été (hors-série Cinéma et bande dessinée), 16–28.

17 Benoît PEETERS, *Lire la bande dessinée*, Flammarion, Paris, 1998; magyarul a könyv egy részlete olvasható: Benoît PEETERS, *A képregény. Egy sajátos nyelv*, ford. MORVAY Zsuzsa, Enigma 2004/40., 90–95.

meg.¹⁸ Ebből a hagyományból érkezve, ugyanakkor ezzel vitatkozva jöttek létre a médiaként vagy médiakultúraként értett képregény sajátosságainak és jelenségkörének vizsgálatai.¹⁹ A képregényt tehát médianak is szokás tekinteni, és a képregényoktatásban használt anyagok jelentős része is ezt teszi.

A magyarországi egyetemeken a humán- és társadalomtudományok, az irodalomtudomány, valamint jelentős részben az 1990-es évektől jelen lévő kommunikáció- és médiatudomány, eleinte különösen a populáris média kulturális tanulmányozása és a szubkultúrákutatás mutatkozott a legnyitottabbnak a képregények tanulmányozására. Néhány magyar egyetemen a képregényekkel való tudományos igényű foglalkozás integrált a kommunikáció- és médiatudományi oktatási programokba, de az irodalom- és kultúratudományi szakokon is több helyen lehet képregényekről tanulni. Szemináriumi, MA- és BA-dolgozatok sora született már a japán, észak-amerikai, európai és magyar képregényekkel és kommunikációs használateikkal kapcsolatban. Az utóbbi években néhány olyan magyar nyelvű, képregényekkel foglalkozó publikáció is napvilágot látott, amelyek egyetemi képzésekben is jól használhatók. Az egyik ilyen egy 2022-es jegyzet, amely a Debreceni Irodalom- és Kultúratudományi Tankönyvek sorozatban jelent meg, és a *Bevezetés a médiakultúra tanulmányozásába* címet viseli.²⁰ Ennek képregényről szóló fejezetei a főként frankofón példatárral dolgozó *Képregénytudomány* című monográfia²¹ előzményének is tekinthetőek, amely az azonos elnevezésű könyvsorozat részeként két másik monográfiával, az elsősorban magyar, illetve közép- és kelet-európai történeti alakulásokat és kortárs fejleményeket bemutató, *Képregénytörténetek. Történeti és elméleti közelítések egy médiumhoz* című kötettel,²² illetve az észak-amerikai képregényekre fókuszáló, *A comics szerzői kora: Az észak-amerikai képregény újraintézményesülése a 21. században* című kötetel²³ együtt bizonyos oktatási

18 Thierry GROENSTEEN, *Système de la bande dessinée*, PUF, Paris, 1999.

19 Például *La bande dessinée: une médiaculture*, szerk. Éric MAIGRET – Matteo STEFANELLI, Armand Colin – INA, Paris, 2012.

20 KÁLAI Sándor – MAKSA Gyula, *Bevezetés a médiakultúra tanulmányozásába*, Debreceni Egyetemi, Debrecen, 2022.

21 MAKSA Gyula, *Képregénytudomány*, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2024.

22 VINCZE Ferenc, *Képregénytörténetek. Történeti és elméleti közelítések egy médiumhoz*, Ráció – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2022.

23 DUNAI Tamás, *A comics szerzői kora: Az észak-amerikai képregény újraintézményesülése a 21. században*, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2024.

helyzetekben szintén jól használható. 2023-ban jelent meg az *Útmutató a képregények tanulmányozásához. Rajzolt bevezető a képregénytudományba*, amely egy olyan képregényről szóló képregény, azaz metaképregény Szép Eszter által készített magyar fordítása, amely tanári magyarázatokkal ellátva, szemináriumi beszélgetések indításához hasznos képregénytudományi bevezetésnek tekinthető.²⁴ A NEWSREEL 2 nemzetközi kutatási együttműködés keretei között készült el Magyarországon, de angol nyelven egy olyan, képregényes újságírással foglalkozó tananyag, amely általánosabb képregénytudományi bevezetőt is tartalmaz, és szintén használható jegyzetként is.²⁵ (A NEWSREEL 2 célja az európai újságírás és újságíróképzés megújítása. Ezt a célt szolgálja az is, hogy olyan témákra és jó gyakorlatokra hívja fel a figyelmet, amelyek például az Instagram-újságírás, a felelős és médiatudatos mesterségesintelligencia-használat vagy éppen a képregényriportok területén mutatkoznak meg. A grafikus újságírás képregényes változatára vonatkozó tananyag összeállítását egy öt országban végzett empirikus kutatás előzte meg, amely cseh, magyar, német, portugál és román szakértői interjúkkal dolgozott.²⁶) Magyar nyelven hozzáférhetőek még Scott McCloud képregényről szóló képregényei,²⁷ azaz metaképregényei és Sváb József *Képregényiskola* című munkája is,²⁸ amelyek szintén jól hasznosíthatóak a képregényoktatásban, és nemcsak a felsőoktatás képzeiseiben, de akár a közoktatásban is.

További képregényről szóló metaképregények, illetve műfajparódiák fordítása is kívánatos volna, hiszen a közoktatásban (de a felsőoktatásban is) különösen hatékony lehet az egyes műfajok jellegzetességeit markánsan megjelenítő parodisztikus transzformációk használata. Mindkettőre példa Zep és Tebo 2008-as, kiváló képre-

24 Enrique DEL REY CABERO – Josean MORLESÍN MELLADO – Michael GOODRUM, *Útmutató a képregények tanulmányozásához. Rajzolt bevezető a képregénytudományba*, ford. SZÉP Eszter, Prae, Budapest, 2023.

25 MAKSA Gyula, *Graphic Journalism, NEWSREEL 2 – New Teaching Fields for the Next Generation of Journalists*: University of Pécs, Erich Brost Institut, University Institute of Lisbon, University of Bucharest, Masaryk University, Hostwriter, 2023, https://newsreel.pt.hu/graphic_journalism

26 *New Skills for Journalists. Comparative Perspectives from Europe*, szerk. Tina BETTELS-SCHWABBAUER – Nadia LEIHS – MAKSA Gyula – Dominik SPECK – TORBÓ Annamária, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2022.

27 Scott MCCLOUD, *A képregény felfedezése*, ford. BÁNFÖLDI Tibor – KEPES János, Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2006; Scott MCCLOUD, *A képregény mestersége*, ford. KEPES János, Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008.

28 SVÁB József, *Képregényiskola*, Akvarell, Nyíregyháza, 1991.

gényrajzoló-kézikönyv paródiája.²⁹ Ugyanezen szerzőpáros superhős-képregény paródiái is figyelemre méltóak. 2004 óta futó, eddig tíz albumban megjelent *Captain Biceps* című sorozatukat a hajdani Kretén magazinban is lehetett olvasni *Bicepsz Kapitány* címmel. (2009-től népszerűvé vált animációs filmsorozat is készült a képregényből, eddig 78 részzel.) *Bicepsz Kapitány* például jó kiindulási pont lehet a Magyarországon is népszerű superhős-műfaj(ok)ról való órai beszélgetéshez.

A Pécsi Tudományegyetem BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékén közel két évtizede szinte minden szemeszterben voltak képregényekkel foglalkozó kurzusok, 2017-től a PTE BTK Képregénytudományi Kutatóközpontja szakmai irányításával. Ebben az időszakban a képregénytudományi szemináriumok minden képzési szinten (BA, MA, PhD) megjelentek, BA-szinten a magyaron kívül angol és francia nyelven is, általában *Képregények tanulmányozása*, *Introduction to Comics Studies*, *Etudes de la bande dessinée* és *Bande dessinée et roman graphique* címmel. A kurzusok egy részét az egyetem bármely hallgatója szabadon felvehetette, egy másik része pedig a kommunikáció- és médiatudomány magyar, illetve angol nyelvű BA-programja hallgatóinak szólt. A szemináriumokat a kultúra- és diszciplínaközi együtt gondolkodás és eszmecsere jellemezte, köszönhetően a résztvevők nyelvi-kulturális különbségeinek, eltérő mediakulturális ismereteiknek és szokásaiknak, valamint – az összegyűlt kurzusok esetében – különböző szakmai háttereiknek. (A kommunikáció- és médiatudományt tanulók mellett az évek során különféle nyelv és irodalom szakos bölcészek, film szakosok, emberierőforrás-menedzserek, keramikusok, közgazdászok, földrajz szakosok, informatikusok, történészek, orvosok, pszichológusok, biológusok, intermédia-művészek is részt vettek ezeken a szemináriumokon.) Az itt szerzett, képregénytudománnyal kapcsolatos felsőoktatási tapasztalatok bizonyára korlátozottan hasznosíthatók a közoktatásban, de talán mégis érdemes ilyen szempontból is figyelemmel lenni rájuk, hiszen jellemző módon nem „képregénytudományi szakemberek” képzésére vonatkoznak, hanem különböző egyetemi képzésekben részt vevő, eltérő szakmai – és gyakran nyelvi-kulturális – hátterekkel rendelkező hallgatókkal való pedagógiai munkára. A következőkben e szemináriumok némely tapasztalatáról lesz szó röviden.

29 ZEP-TEBO, *Comment dessiner? deviens un prince du crayon en 86 leçons*, Glénat, Grenoble, 2008.

A képregényekről való beszéd az órákon elsősorban médiaoktatási, illetve médiatudományi keretbe helyeződött. Az első néhány bevezető órát olyan esettanulmányok követték, amelyek bemutatása részben már a hallgatók által történt. A bevezető órákon példákön keresztül vázoltuk fel egyrészt a képregénymédia vizsgálatának hagyományos területeit: az iparág/alkotás, a produktumok/médiaszövegek és a közönségek/használatok hármását, az ezekhez kapcsolódó eltérő kutatási érdekeltségeket és szempontokat, amelyek a különböző szakmai háttérű hallgatók számára nem ugyanolyan mértékben jelentettek újdonságot. A bevezető órák feladata volt másrészt annak tudatosítása is, hogy a képregénymédia történeti és főként kulturális változatokban létezik, és az olyan meghatározó, nagyobb változatok, mint a japán manga, az észak-amerikai comics és az európai bande dessinée egymástól nem elválasztottan alakulnak. Egy olyan globális perspektívát kellett tehát érvényesíteni, amelyben a lokális képregénykultúrák jellegzetességeit és kapcsolódásait el lehetett helyezni – ez a nemzetközi diákság/hallgatóság szemináriumokon való rendszeres részvétele miatt is különösen fontos volt. Harmadrészt a különböző képregényes intézmények, műfajok, formátumok, hordozók, valamint formanyelvi összetevők (például szóbuborék, hangfestészet, keretezés, oldalszerkesztés, mozgásábrázolás stb.) kulturális változatokhoz való viszonyáról kellett szólnunk, ily módon készítettük elő az egymást követő félévekben változó, olykor éppen aktuális kutatásokhoz is kapcsolódó esettanulmányokat. Főként a művészeti képzésekben részt vevő hallgatók jelenlétének hatására a szemináriumokon idővel határozottan megjelent a képregénykészítés témaköre is, és a szeminárium teljesítésének egy része lehetséges volt képregénykészítéssel, illetve képregényes művészeti projekt bemutatásával is.

Mindezen tapasztalatok alapján a képregényoktatás tehát nem vagy nem elsősorban képregények általi oktatás lehetne (bár akár azt is segíthetné), hanem a grafikus irodalomról, vagy máshonnan nézve: a képregénymédiáról szóló oktatás, illetve valamelyest a képregénykészítés oktatása is. Ehhez kínálhatnak segítséget magyarul például a Bűvösvölgy Médiaértés-oktató Központ nagyrészt 2021-ben készült képregény-pedagógiai anyagai (elérhetőek a buvosvolgy.hu keresőjében, jó lenne, ha folytatódna ez a sorozat) vagy némely idegen nyelvű, interneten hozzáférhető pedagógiai dosszié. Körültekintően megalkotottak például a francia ajkú svájci közösség médiaoktatási portáljának képregényes tartalmai, amelyek elérhetőek az e-media.ch kereső-

jében. Az innen letölthető, mangajelenségről szóló dosszié alapos és átfogó pedagógiai segédanyag, amely a francia ajkú világon túl, akár Magyarországon is különféle oktatási helyzetekben hasznosítható összefoglalás a manga eredetéről, történeti vonatkozásairól, japán és frankofón kontextusáról, formanyelvének és elbeszéléstechnikájának sajátosságairól. Több rövidebb dokumentum is kapcsolódik e dossziéhez. Ezek közül az egyik a *Naruto* mangáról szól a 10–12 éveseket, egy másik az *Akira* animéről a 14–18 éveseket oktató pedagógusoknak.

Az irodalom tanítása mint médiaoktatás

Az előzőekben tárgyaltak alapján akár arra is következtethetünk, hogy a képregényekről való irodalomórai gondolkodás elősegítése egyúttal előkészíthet egy majdani, részben média(kultúra)oktatássá táguló irodalomoktatást is. Zárásképpen ennek körvonalazásához következik néhány vázlatos, rövid megjegyzés. 1. A korai médiakultúra 19. századi létrejötte, a populáris médiához kapcsolódó karnevalisztikus nyilvánosság kialakulása utáni időszakra vonatkoztatva beszélhetünk mediaszövegeként értett irodalmi szövegekről, médiaintézményekről és iparágról, mediaközönségekről. Mint ahogy Dumas, Verne vagy Zola, úgy magyar vonatkozásban is számos szerző és életmű, például Jókai, később Krúdy vagy éppen Móricz esetében is. 2. Az irodalmi kompetenciák újragondolása lehetséges a mediakritika, a médiaismeret, a médiahasználat-fejlesztés és az alkotás dimenziói által meghatározott mediakompetenciák mintájára.³⁰ Ez a munka bizonyára a kreatív írás jelentőségének előtérbe kerüléséhez, irodalmi szövegek alkotásához vezetne. 3. A médiaismeret konvergencia-tapasztalata szintén beépíthetőnek tűnik az irodalom oktatásába. Az irodalom az utóbbi két évszázadban nemcsak a médiarendszer része, hanem olyan összehajlásokat, összetartásokat tapasztalhatunk, különösen a kortárs irodalom- és médiakultúrában (és -iparban), amelyek eltérő közegeket találkoztatnak. Többek között gondolhatunk itt például az irodalmi nyilvánosság megváltozásával összefüggésbe hozható instavers jelenségkörére,³¹ amely egyébként részben párhu-

30 A médiaműveltség tartalmához kapcsolódó kompetenciák rendszeréről bővebben ír RAJNAI Richárd, *Miért van szükség a médiaműveltség fejlesztésére?*, Lesz Média Kft. – Pécsi Akadémiai Bizottság Kommunikáció- és Médiatudományi Munkabizottság, Pécs, 2024, 24–28.

31 GLÓZER Rita, *Instavers. Versolvasás, irodalomkritika és irodalmi közönség a mobil-applikációk korában*, Médiakutató 2020/1., 67–77.

zamba állítható a képregény vagy grafikus irodalom átalakulásával a digitális korban. 4. A globalizált médiakulturális térben kultúrákon átívelő áramlatok alakítják a helyi médiakultúrákat, a képregény-kulturális jelenségek összehasonlító vizsgálata, a magyarországi képregény-, valamint médiakultúra – még jórészt megírandó – globális történetének belátásai a „hagyományos” vagy „írott” irodalom tanításának esetében is eredményezhetnek termékeny nézőpontváltásokat.